

Homo Europeus

ŠABEC, Ksenija: *Homo Europeus*. Ljubljana, Založba FDV, knjižna zbirka Kult, 2006, 302 strani.

Dr. Ksenija Šabec z Oddelka za komunikologijo Fakultete za družbene vede v Ljubljani je slovensko družboslovno znanost že pred dobrim letom obogatila s priredbo svoje doktorske disertacije v knjigi z naslovom *Homo Europeus*. Knjiga ima dobrih 300 strani sicer drobnega tiska, a samo pre zaposleni naprošeni recenzentki je mogoče pripisati krivdo, da ni bila recenzija opravljena že prej, saj si jo, in to pozitivno, *Homo Europeus* vsekakor zasluži.

Če začnem kar s slednjim, naslovom namreč, gre ob izvorni semantični domislici seveda za konstrukt, ki v realnosti ne obstaja, še zlasti v ednini oziroma kot individualni koncept ne. Ker je bistvo evropskosti prav v njegovi nedefiniranosti, to je v naši zmožnosti, da laže pokažemo na to, kar *ni* evropsko, kot na to, kar *je*, »Evropejec« kot subjekt, ki bi v sebi nosil opredeljive kulturne danosti, ki bi jih delila in bi ga enačile z drugimi Evropejci, seveda še ne obstaja. Za zdaj je samo pobožna politična želja, po političnem diskurzu sodeč vsaj nekaterih tudi cilj za inženirje duš v daljni prihodnosti ali celo porok dolgoročnosti evropskih integracij, danes pa smo v Evropi samo »Evropejci«, pa tudi »še-ne-Evropejci«, »kmalu-Evropejci« in po uveljavitvi Lizbonske pogodbe morda tudi »ne-več-Evropejci«, z vsemi našimi razlikami in razločki, kar nazorno pokaže avtorica z analizo uveljavljenih nacionalnih stereotipov

v evropskih nacionalnih okoljih, naj gre za predsodke, ki jih drugi gojijo o nas, ali za tiste popačene samopodobe, s katerimi se sami domišljavo in patetično opredeljujemo iz slepe pege, iz katere se seveda ne *vidimo*, kot se lahko samo v zrcalu, ki nam ga podržijo drugi.

Izjema, kjer pa Evropejci SE poenotimo, so naši predsodki do Judov in Romov po eni strani, po drugi pa smo distinktno kolektivno zaznani pri Američanih. Izkušnja vsakega prebivalca Evrope je, da nedvomno »postane« Evropejec vsaj, ko prečka Atlantik.

Judi in Romi, naseljeni oziroma prisotni v tako rekoč vseh evropskih družbah, bi si zagadelj zaslužili obravnavo kot »ultimativni Evropejci«, v evropski zgodovini pa so žal odigrali vlogo dežurnih grešnih kozlov, ki so zmeraj znova omogočili »potrebno« mobilizacijo večinskega prebivalstva skozi strah, odpor in fascinacijo, ki uspevajo na podlagi neznanja. Judje so k takšni stereotipizaciji s svojo izolacijsko biopolitiko nekaj prispevali tudi sami, sprememba v odnosu drugih Evropejcev do Evropejcev judovskega rodu se namreč nazorno pokaže po delitvi Poljske v začetku 18. stoletja, posledični razselitvi poljskih Judov v prestolnice plenilk poljske države, ki sta ji sledila modernizacija in približanje urbanih judovskih skupnosti večinskemu prebivalstvu, slednje pa se je odzvalo vsled manjšega nerazumevanja z večjo strpnostjo. Žal je specifična organiziranost in učinkovitost urbanega evropskega judovstva v zgodnjem kapitalizmu v drugih Evropejcih kmalu znova zbudila strah, odpor in fascinacijo, tokrat na podlagi zavisti ...

Romi so še bolj tragična zgodba na enaki podlagi, saj zaradi njihove pretežno nomadske in s tem težje ulovljive »drugačnosti« večinsko prebivalstvo Evrope nikoli ni preseglo praga neznanja in nerazumevanja, ki še danes hrani strah, odpor in, vsaj pri glasbi, tudi fascinacijo številnih z Romi. To tragiko lahko vidimo tudi v Sloveniji danes v razliki med

odnosom Slovencev neromskega rodu do sedentarnih romskih Slovencev v Prekmurju v primerjavi z nestrpnostjo, ki se med lokalnimi prebivalci ohranja do mobilnejših dolenjskih romskih Slovencev.

Obama zgodbama, judovski in romski, je skupno, da nobena izmed teh dveh ultimativno *evropskih* skupnosti po njuni prisotnosti v evropskem času in prostoru ni mogla ali hotela uresničiti zahteve po ozemlju, na katero se v Evropi tradicionalno veže možnost politične emancipacije in s tem »pravice« do sobivanja na tleh te tesne celine. Vztrajanje na teritorialnosti je zanimalo vse evropske vojne v zgodovini, prineslo dvorezni *Balance of Power* po westphalskem miru, paranoja o nezadostnem *Lebensraumu* je gnala evropske države v kolonializem, vse ideje o evropski združitvi je mogoče interpretirati kot poskuse preseganja tega več kot dokazano pogubnega koncepta. Srbija prav te dni dokazuje svojo absolutno evropskost z vztrajanjem pri teritorialnem načelu kljub nespregledljivi biopolitični realnosti Kosova.

Obsedenost s teritorialnostjo nam navsezadnje omogoča lažje razumeti »rezervatsko« navezanost Slovencev na »rodno grudo«, ki je ni mogoče pojasnjevati zgolj s pretežno kmečkim slojnim zgodovinskim ozadjem slovenstva, in sodobne občutke ogroženosti, celo nastavke krize slovenske nacionalne identitete ob nedavnem padcu meja, ki optimizem pomenijo vstajenje Zedinjene Slovenije, paranoiki pa so si takoj preselili meje v glave, ker je slovenstvo zdaj bolj kot kadarkoli domnevno izpostavljeno direktnim nekontroliranim tujim kulturnim vplivom (grožnjam). Evropski Judje in Romi torej zaradi nemožnosti oziroma odklanjanja privzema teritorialnega načela obveljajo kot tisti Drugi med nami, ki Evropejce postavi na skupni negativni imenovalec. Tako kot imamo različne predsodke drugi o drugih, so si naši predsodki o Judih in Romih podobni – in seveda prav tako zmotni.

Zanimiva stereotipizacija se je vzpostavila tudi v odnosu med Američani in Evropejci. Amerika kot »eksperiment evropskega razsvetljenstva« (avtorica med drugim citira S. Freuda, da je Amerika »velika napaka«(!)) je izoblikovala svojo nacionalno identiteto po približno stoletnem procesu teritorialne, ekonomske in politične konsolidacije do konca 19. stoletja, ko je postala svetovna velesila. V poznem 19. stoletju zaznamo tudi konkurenčna samoosmišljenja ameriškosti: za Franka Jacksona Turnerja je esenca nedosegljivega in neposnemljivega zgleda superiorne ameriškosti moralno in okoljsko »čisti« ameriški Zahod, ki je vse, kar Evropa ni (več), Nathaniel Shaler pa, nasprotno, v Evropi vidi duhovno učiteljico Amerike, ki pa jo je slednja presegla in s tem dobila dolžnost, da z ameriškim superiornim načinom političnega in kulturnega življenja »razsvetli« preostali svet. Oba pogleda na ameriško identiteto nista paradoksalna, temveč kompatibilna, saj se v ameriški zunanji politiki kažeta kot izmenjavanje izolacionizma in intervencionizma s ciljem konstantnega sledenja ameriškim življenjskim nacionalnim interesom.

Avtorica topogledno navaja številne nazorne stereotipske ilustracije v evropskem gledanju na Ameriko, ki potrjujejo zgornji samopercepciji, od domnevne ameriške infantilnosti, odkrite agresivnosti, materializma in nasploh »novosti« Novega sveta do antiteze samopercepcije Američanov, namreč, da je Evropa to, kar Amerika ni(koli ne bo). Na tem mestu se izkaže relevantnost že stare Habermasove ideje, da se evropska identiteta lahko artikulira v polju političnega, ne pa kulturnega, saj se tisto, kar Evropa je, ker Amerika nikoli ne bo, danes precej določno omeji na socialno državo (kako dolgo še?), pacifizem in človekove pravice. Avtorica vsekakor pravilno ugotavlja, da je proces identitarnega osamosvajanja Amerike dovolj napredoval, da se Amerika Evropi danes vzpostavlja kot za samoidentifikacijo nujno potrebni Drugi, čigar vlogo je

stoletja evropske zgodovine igral Vzhod oziroma islam. To seveda ne pomeni, da je islam razbremenjen te zgodovinske vloge, ampak da je samoidentifikacija Evropejcev postala, protislovno, morda nekoliko lažja, saj je na sodobnem trgu identitet na voljo toliko več tega, kar Evropa NI.

V podkrepitev priporočljivosti seznanitve tako strokovne kot širše javnosti z vsebino *Homo Europeus* bi poudarila še strokoven, a konstantno razumljiv in jasen diskurz avtorice. Ob posrečeni kombinaciji teoretizacije identitet v prostoru in času z aplikacijo na konkretne nacionalne stereotipe bi si bilo želeli le, da bi se teorija in praksa nekoliko bolj prepletli in bili manj ostro ločeni med seboj. Po drugi strani to aktivira pozornega

bralca, da si sam ilustrira ali potrdi teoretska dognanja z drugje navedenimi konkretnimi stereotipi. Še zlasti pa je na mestu poudarek na humorju kot pomembnem kazalniku stereotipov. Ne gre le za odraz avtoričine sončne narave, daleč od tega. Prvič, humor je absolutno relevanten v obravnavani tematiki, drugič, tudi negativno stereotipizacijo »zmehča«, ji odvzame žaljivo ost in predpostavlja na več kot zaželeno distanco do predsodkov pri šaljivcih in pri tistih, ki so predmet šale – tukaj so Bošnjaki s svojo samoironijo začrtali standard civilizacijske zrelosti, ki ga marsikateri Evropejci morajo šele doseči; tretjič, humor dela knjigo prijetnejšo za branje, kar, četudi primarno učečemu se bralcu, nikoli ni odveč.